

Toename zwaardschedes in het kustgebied: is dat positief?

Adriaan Gmelig Meyling & Inge van Lente, ANEMOON

Gebaseerd op onderzoek van Wageningen Marine Research, verscheen op 3 januari jl. op de website van het Haarlems Dagblad een artikel met de titel 'Schelpenexplosie in kustwateren'. Het artikel bericht enthousiast over enorme hoeveelheden zwaardschedes voor de Nederlandse kust. Toch had Stichting ANEMOON in het artikel graag meer nuance gezien. Anders dan bij andere eveneens toegenomen schelpdieren, waaronder de halfgeknotte strandschelp, gaat het bij de massaal aangetroffen 'scheermessen of mesheften', namelijk uitsluitend om de Amerikaanse zwaardschede. En dat is een exoot...

Herkenning

De wetenschappelijke naam van de Amerikaanse zwaardschede is onlangs gewijzigd in *Ensis leei*. Deze vervangende naam is ingevoerd door M. Huber in 2015, omdat de tot dan toe gebruikte naam *E. directus* vanwege de regels voor de taxonomie niet meer gebruikt mag worden. Hetzelfde geldt voor de vroeger wel gebruikte naam *E. americanus*. Gelukkig is de Nederlandse naam hetzelfde gebleven. De Amerikaanse zwaardschede is een mariene tweekleppige die tot 19 cm lang kan worden. De soort heeft twee op elkaar passende schelpen (een doublet). Doubletten van zwaardschedes en de verwante tafelmesheften zijn langgerekt en ruim zes maal zo lang als breed. (zwaardschedes zijn altijd gebogen, tafelmesheften vrijwel recht). De opperhuid, het dunne laagje dat de schelp overdekt, is lichtbruin tot bruingroen. De schelp

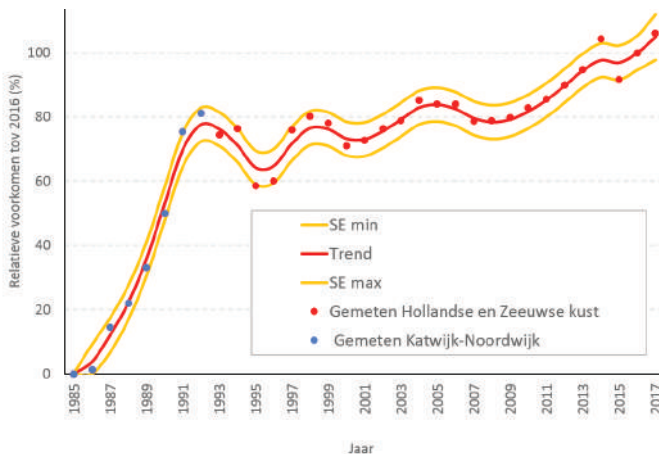
daaronder heeft een patroon van lichtroze tot bruinpaarse bandjes die door de opperhuid zichtbaar zijn. De tussen de schelpen levende dieren hebben aan de ene kant een lange, uitstulpbare voet, waarmee ze graven en zich in de bodem verankeren en aan de andere kant twee zeer korte buisjes (siphonen) waarmee ze water rondpompen, waaruit ze voedsel filteren. De instroomopening heeft fijne uitstulpingen rond de rand, de uitstroomopening niet. Zwaardschedes leven rechtstandig ingegraven in de bodem.

Oorsprong en uitbreiding

De Amerikaanse zwaardschede bewoonde oorspronkelijk alleen de oostkust van Amerika. In 1979 werd de soort voor het eerst waargenomen in de Duitse bocht voor de Elbemonding. Larven zijn daar vermoedelijk terechtgekomen door lozing van ballastwater van schepen. Van daaruit begon een opmars naar Denemarken en Nederland. De eerste strandwaarnemingen in Nederland werden in 1982 gedaan op Schiermonnikoog. Later dat jaar werden ze ook bij Den Helder aangetroffen en in 1985 werd IJmuiden bereikt. In 1986 werd de soort voor het eerst op het strand van Katwijk-Noordwijk aangetroffen. Vanaf dat jaar zien we dat de soort langs de Nederlandse Noordzeekust spectaculair toeneemt, een toename waaraan nog steeds geen einde lijkt te zijn gekomen. Als enige uit deze familie bevolken de dieren inmiddels behalve de Noordzee ook de slikgebieden van De Waddenzee en Zeeland.

Amerikaanse zwaardschedes op het strand van IJmuiden. (Foto: Frank Perk)

Toename van de Amerikaanse zwaardschede voor de kust gebaseerd op aangespoelde aantallen geteld op trajecten van het Strandaanspoelsel Monitoring Project (SMP). (Foto: Sylvia van Leeuwen)

Voor- en nadelen

In een vorig artikel in Kijk op Exoten konden door ANEMOON (ook) de positieve kanten van het voorkomen van de exotische Japanse oester in het Nederlandse ecosysteem worden belicht. Voor de Amerikaanse zwaardschedes zijn die positieve kanten er beduidend minder. Omdat ze onder het bodemoppervlak leven, vormen ze, in tegenstelling tot oesters, geen hechtsubstraat voor andere organismen. Alleen als ze jong zijn, worden ze gemakkelijk gevangen en gegeten door zeevogels en grote vissen. Grotere zwaardschedes zitten meestal te diep om gemakkelijk gevangen te kunnen worden. Oudere Amerikaanse zwaardschedes zijn eigenlijk alleen nog interessant voor de gespecialiseerde *Ensis*-visserij, uitgevoerd door een beperkt aantal vissersboten die de dieren met onder andere waterstralen de bodem uitspuiten. 95 procent van deze Nederlandse vangst komt op Franse, Portugese en Spaanse borden terecht, in rijk gevulde paella's en andere mediterrane gerechten.

Hoewel de Amerikaanse zwaardschede inmiddels een van de meest dominante tweekleppigen is, weten we tot op heden niet exact wat de directe impact van deze soort op onze inheemse soorten is. Er zijn wel sterke aanwijzingen dat de soort vanwege de massaliteit en grote filtercapaciteit, ten minste deels verantwoordelijk is voor de afname van bepaalde andere tweekleppigen uit het nabije kustgebied, waaronder verwante inheemse soorten als de grote zwaardschede (*Ensis magnus*), het kleine tafelmesheft

(*Ensis minor*) en de kleine zwaardschede (*Ensis ensis*) (met name de kustvorm phaxoides). Maar ook de afname van andere tweekleppigen en andere bodemdieren in de nabije kustzone is mogelijk toe te schrijven aan de enorm toegenomen Amerikaanse zwaardschede. Voorbeelden zijn de grote strandschelp (*Mactra stultorum*) en het goudkammetje (*Lagis koreni*), een zandkokerbouwende borstelworm.

Het belangrijkste nadeel van de massale aanwezigheid van *Ensis leei* voor de kust, lijkt te liggen in de hierdoor toegenomen hoge filtercapaciteit. Wanneer er zo massaal Amerikaanse zwaardschedes voorkomen dat ze bijna letterlijk tegen elkaar aanliggen, wordt de kans groter dat larven van andere bodemsoorten in de instroomopeningen van Amerikaanse zwaardschede verdwijnen. Anders gezegd: de kans dat larven van meerdere inheemse bodemdieren zich veilig op een stukje bodem kunnen settelen is door deze exoot afgenomen. De Noordzee is gelukkig groot en met name verder uit de kust zijn er nog genoeg beschikbare plaatsen waar deze exoot niet massaal voorkomt, maar in de nabije kustzone is het leven complexer geworden...

Enthousiasme over toenames van weekdiersoorten is prima en goed nieuws voor met name schelpenvissers, maar bij exoten is er vaak ook een keerzijde om iets minder enthousiast over te zijn.

Verder lezen

<https://www.haarlemsdagblad.nl/nieuws/schelpenexplosie-kustwateren>

<http://www.anemoon.org/flora-en-fauna/soorteninformatie/soorten/articletype/articleview/articleid/33>

<http://www.anemoon.org/projecten/strand-smp-kor/aanspoelsel-smp>